

STOWARZYSZENIE ROCZNIK CHEŁMSKI
CHEŁMSKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA IM. M.P. ORSETTI W CHEŁMIE
PAŃSTWOWA AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH W CHEŁMIE
MUZEUM ZIEMI CHEŁMSKIEJ IM. WIKTORA AMBROZIEWICZA
W CHEŁMIE

ROCZNIK CHEŁMSKI

TOM 27

CHEŁM 2023

Copyright by Stowarzyszenie Rocznik Chełmski
ISSN 1425-6665

Druk:
DRUKARNIA WYDAWNICTWA ARKA
www.arkadruk.pl

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

JERZY LIBERA: Nowe źródła archeologiczne do badań mikroregionu Horodysko – Nowy Folwark – Ostrów-Kolonia (Działy Grabowieckie)	7
ILONA SAWICKA: Malinówka – historia powstania miejscowości w kontekście rozwoju osadnictwa niemieckiego w regionie	43
KRYSZYNA MART: Do archiwum pamięci. Szkice o życiu i twórczości Władysława i Wandy Uklejów	59
ANTONI FRANECKI: Z dziejów parafii rzymskokatolickiej w Rudzie-Hucie	99
KRZYSZTOF GRZESIAK: Parafie prawosławne w międzywojennym powiecie chełmskim	141
ŁUKASZ DEMBSKI: Ministrowie spraw zagranicznych Polski – Krzysztof Skubiszewski, oraz Węgier – Géza Jeszenszky wobec wspólnych polsko-węgierskich wyzwań politycznych w latach 1991–1993. Perspektywa polska	167

Z ZAGRANICY

LIUBOV MELNYCHUK: The state of providing the sociocultural needs of ethnic Romanians in Ukraine	185
ІВАН МОНОЛАТІЙ: Західноукраїнська етнополітична сфера: ідентичності, потенціали, інтерпретації (підсумки студії з ретроспективної політології)	207
WITALIJ MAKAR, ANDRIJ STECIUK: Polonistyka w badaniach społeczno-politycznych Uniwersytetu Czerniowieckiego	235
ОКСАНА КАЛЩУК: Українсько-польські відносини у роки другої світової війни у шкільних підручниках України і Польщі	249
ВЛАДИСЛАВ СТРУТИНСЬКИЙ: Міжнародний фольклорний фестиваль «Буковинські зустрічі»: історія та сьогодення	261
ТАМАРА МАРУСИК, СВІТЛАНА ГЕРЕГОВА: Освіта і спадщина: ініціативи і завдання університетів як об'єктів всесвітньої спадщини Юнеско	281

CZŁOWIEK I ŚRODOWISKO

IGNACY KITOWSKI: Gniazdowanie gawronów <i>Corvus frugilegus</i> na konstrukcjach metalowych w Chełmie	297
MAŁGORZATA STRYJECKA: Ocena czystości mikrobiologicznej wybranych owoców dostarczonych przez indywidualnych producentów na plac targowy w Chełmie	301
JACEK CYMERMAN: Popularność spożycia produktów mlecznych na terenie miasta Chełm w 2022 roku	309

Тамара Марусик, Світлана Герегова

Освіта і спадщина: ініціативи і завдання університетів як об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО

Постановка проблеми

Збереження матеріальної і нематеріальної культурної і природної спадщини є одним із пріоритетних завдань як державних інституцій, так і громадськості будь-якої цивілізованої країни світу, адже виступає вагомим чинником самоідентифікації нації. В умовах сьогодення це питання актуалізувалося особливо для України, яка зіштовхнулася із повномасштабним вторгненням росії в її кордони. Російський агресор цинічно знищує цивільне населення, руйнує об'єкти критичної інфраструктури, освітні і наукові інституції, пам'ятки культурної й природної спадщини українського народу. Ганебною метою ворога є знищення української пам'яті й ідентичності, що призвело б до втрати однієї із складових культурної спадщини Європи. Зазначене зумовлює необхідність поглиблення євроінтеграційних процесів задля усвідомлення небезпеки, що загрожує країнам світового співтовариства. У цьому контексті вагомуроль відіграє ЮНЕСКО як міжнародна організація, яка покликана робити усе можливе задля збереження об'єктів культурного надбання людства, включених до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Серед них чільне місце посідають університетські кампуси, які виконують, з одного боку, освітню і наукову функцію – університет, а з іншого, культурну і презентаційну – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Поєднання зазначених функцій позитивно впливає не лише на підвищення якості освітнього процесу та сприяє покращенню гуманітарної аури задля виховання справжніх громадян власної держави.

Аналіз основних досліджень

Діяльності ЮНЕСКО за пріоритетними напрямками у різних сферах присвячено чимало наукових досліджень. Серед закордонних варто назвати канадського дослідника Кевіна К. Мануеля¹, який розглядав об'єкти всесвітньої спадщини крізь призму основних засад Конвенції ЮНЕСКО. Певні аспекти діяльності ЮНЕСКО в Україні розкривали у своїх працях вітчизняні науковці Влад Литовченко², Вікторія Пількевич³, а також науковці Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Тамара Марусик та Ірина Коротун⁴, Виталий Макар⁵, Світлана Герегова⁶, які у своїх працях не лише аналізують процедуру номінування українських об'єктів до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, їх охорону і збереження, а й акцентують увагу на діяльності університету у Чернівцях – єдиного в Україні, який виконує подвійну функцію: освітня і наукова інституція та об'єкт всесвітнього значення. Основою дослідження, без сумніву, слугує вітчизняне та міжнародне законодавство як у сфері охорони і збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, так й у сфері освіти і науки, адже досліджувана проблема є свого роду віддзеркаленням цього взаємозв'язку. Переважна більшість інформації щодо закордонних університетів, які зуміли довести свою унікальність, що є обов'язковим критерієм для номінаційного досьє, сконцентрована на офіційних сайтах міжнародних організацій ЮНЕСКО, ІКОМОС, ІКОМ, та сайтах місцевого самоврядування, туристичних компаній тощо. Інформація щодо різноманітних міжнародних проєктів, проведення симпозіумів, конференцій, круглих столів за проблематикою ЮНЕСКО детально висвітлена на сайтах університетів.

Мета дослідження полягає у визначенні особливої ролі, яку відіграють університетські кампуси, що представляють на міжнародній арені власну країну як одноосібні об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, так і ті, що є однією із складових частин номінацій історичних центрів міст; розкрити вагомість подвійної функції, яку вони виконують як освітня і наукова інституція, так

¹ K.K. Manuel, *Governing cultural heritage: UNESCO's World Heritage Convention*. University of Windsor (Canada), ProQuest, UMI Dissertations Publishing, 2004. – 102 S.

² В. Литовченко, *Всесвітня спадщина ЮНЕСКО в Україні*. Київ 2021, 180 с.

³ В. Пількевич, *Виклики ЮНЕСКО у XXI ст. Європейські історичні студії*. КНУ імені Шевченка 2020, (16), с.107–114.

⁴ Т. Марусик, І. Коротун, *Архітектурне диво Чернівців*. Чернівці 2019, 324 с.

⁵ Т. Марусик, В. Макар, *Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як елемент іміджевої складової України. Історико-політичні проблеми сучасного світу. Збірник наукових статей Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича* 2022 (46), с. 79–89.

⁶ С. Герегова, *Від національної пам'ятки – до світового визнання. Зовнішні справи* 2012 (1), с. 52–53.

і об'єкт всесвітнього надбання людства. Перш за все, це стосується студентської молоді, котра навчається у таких університетах і успішно поєднує здобуття освіти і наукову діяльність з популяризацією Alma-materra робить усе можливе задля підвищення іміджу рідного університету як у власній країні, так і серед країн міжнародного співтовариства. Реалізація поставленої мети зумовила вирішення низки завдань: розкрити унікальність та самобутність університетських кампусів, що дали змогу розглянути питання номінування як окремого об'єкту, так і однієї з вагомих складових при визначенні меж номінації історичних центрів міст; проаналізувати особливості і переваги зазначених об'єктів; простежити еволюцію діяльності студентських ALMA-MATER у сфері освіти, науки, культури за прикладі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича як об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Виклад основного матеріалу

ЮНЕСКО як спеціалізована міжнародна організація, дійсними членами якої є 193 країни світу та 11 – асоційованих, опікується освітою, наукою і культурою. Її діяльність спрямована на реалізацію тісно поєднаних між собою п'яти великих програм, серед яких одним із пріоритетних напрямів четвертої програми «Культура» є охорона і збереження матеріальної і нематеріальної культурної і природної спадщини. Усвідомлення необхідності законодавчого закріплення колективної охорони унікальних пам'яток людства зумовила прийняття основного документа – Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972). Координатором у сфері охорони та збереження унікальних шедеврів культурного і природного надбання людства, виступає заснований у 1992 році Центр Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (ЦВС ЮНЕСКО), що діє у штаб-квартирі організації у Парижі. Його основні завдання – дотримання країнами-членами вимог міжнародного законодавства у зазначеній сфері; визначення критеріїв унікальності та супровід процедури номінування об'єктів як до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (Список ЮНЕСКО), так і Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО під загрозою (Список ЮНЕСКО-під загрозою); створення моніторингових місій з метою обстеження об'єктів ЮНЕСКО; підготовка та проведення сесій Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (КВС ЮНЕСКО) та ін.

Наразі до Списку ЮНЕСКО входить 1157 об'єктів культурної, природної та змішаної спадщини (спільні витвори людини і природи) зі 167 країн світу, в тому числі 43 транскордонні номінації (значні за площею або групи однорідних

пам'яток, що розташовані на територіях двох або більше країн). Слід зазначити, що 55 об'єктів перебувають у Списку ЮНЕСКО під загрозою, серед яких три об'єкти були включені під час спеціальної цьогорічної сесії, зокрема Міжнародний ярмарок РачідаКарамі-Тріполі (Ліван) Пам'ятки стародавнього королівства Саба в губернаторстві Маріб (Ємен) та Історичний центр міста-порту Одеси (Україна)⁷. Так, під час номінування українського об'єкта Генеральний директор ЮНЕСКО Одрі Азуле висловила надію, що «[...] включення до Списку ЮНЕСКО допоможе захистити Одесу від війни. Одеса – вільне місто, місто, добре знане у світі своєю архітектурою, культурно-мистецьким життям, відомим легендарним портом наразі перебуває під посиленням захистом міжнародної спільноти»⁸. Однак, незважаючи на це, російський агресор зруйнував в Одесі Спасо-Преображенський собор, розташований в історичному центрі міста.

Чільне місце серед 1157 об'єктів, які у різні роки були визнані надбанням людства, посідають сім одноосібних університетських архітектурних кампусів та 27 – у п'ятнадцяти країнах світу, що інтегровані у міське середовище і є складовою номінацій історичних центрів міст. Першимодноосібним об'єктом є садиба Монтічелло та Університет Вірджинії в Шарлоттсвіллі, США (1987).

У 1997 році Список ЮНЕСКО поповнила ще одна номінація – унікальний ботанічний сад італійського університету м. Падуї; наступного року – іспанський університет та історичний район Алькара-де-Енарес. Початок XXI сторіччя дав новий імпульс визнанню університетських кампусів надбанням людства: Університет Каракасу, Венесуела (2000); Університет Національної Автономії Мексики (2007); Архітектурний ансамбль Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), Україна (2011); Університет Коїмбрі, Португалія (2013, зміни у 2019 р.)⁹.

Без сумніву, зазначені об'єкти вирізняє не лише унікальність і оригінальність, що притаманна усім об'єктам ЮНЕСКО, а й надзвичайно важлива особливість. Кожний із них виконує подвійну функцію: з одного боку, – освітня і наукова інституція, а, з іншого, – об'єкт культурної спадщини ЮНЕСКО. Важливою складовою діяльності цих університетів є присутність молодого покоління, яке навчається, займається науковими дослідженнями,

⁷ World Heritage List, <https://whc.unesco.org/en/list/>

⁸ Three sites “in danger” added to UNESCO World Heritage List, <https://edition.cnn.com/travel/article/unesco-world-heritage-sites-special-session/index.html>

⁹ What universities around the globe are world heritage sites?, <https://www.quora.com/What-universities-around-the-globe-are-world-heritage-sites>

веде активне культурно-мистецьке та громадське життя у стінах неповторних університетських кампусів. Студентство і професорсько-викладацький склад несуть відповідальність за бережливе використання і збереження у належному стані пам'ятки всесвітнього значення та беруть участь у започаткуванні лабораторій нових ідей та програм на основі симбіозу між пам'яткою Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і студентською Alma-mater.

Розглянемо детальніше одноосібні об'єкти. Як зазначалося, перший об'єкт ЮНЕСКО – садиба Монтічелло та Університет Вірджинії в Шарлоттсвілліє дітищем третього Президента США Томаса Джефферсона, котрий відомий ще й як талановитий архітектор неокласичних будівель. Саме він на початку XIX століття спроектував садибу Монтічелло і заснував ідеальне «академічне містечко» – Університет Вірджинії, який вже понад два століття залишається одним із найкрасивіших і найпрестижніших університетів світу. Більше того, незважаючи на високу політичну посаду і внесок у розвиток США, особисто Томас Джефферсон вважав заснування академічного містечка одним із своїх найбільших досягнень¹⁰.

Другим об'єктом ЮНЕСКО визнаний найстаріший у світі ботанічний сад Падуанського університету, що був закладений в історичному центрі Падуї за рішенням Сенату Венеціанської республіки у 1545 році. Його розвиток відіграв вагомий роль в історії медицини і ботаніки та став підґрунтям формування естетичних канонів епохи Відродження для архітектури садів. Його вирізняє оригінальний дизайн – кругла центральна ділянка, що символізує світ, оточена кільцем води. Інші елементи були додані пізніше: архітектурні (декоративні входи та балюстради) та практичні (насосні установки та оранжереї). Окрім цього, він не лише вважається своєрідним джерелом натхнення як за архітектурним, так і функціональним дизайном та моделлю для створення низки подібних садів в Італії та інших країнах Європи, а є центром університетської дидактичної діяльності, освіти і наукових досліджень студентської молоді та виконує роль об'єкта культурного надбання людства¹¹.

У 1998 році Список поповнив один з найстаріших університетських кампусів – університет та історичний район Алькала-де-Енарес в Іспанії. Так, наприкінці XIII ст. іспанський король Кастилії Санчо IV підписав указ про заснування у місті Генеральних студій, що отримали статус закладу освіти отримали благословення Папи Римського. Через понад два століття кардинал

¹⁰ *Monticello and the University of Virginia in Charlottesville?*, <https://everything-everywhere.com/monticello-university-of-virginia-UNESCO/>

¹¹ *University Centre*, <https://www.ortobotanicopd.it/en/university-centre>

Ф. Хіменес де Сіснерос запропонував цілісну концепцію розвитку університетського містечка, проте у середині XIX ст. університет з Алькала-де-Енарес був переведений до Мадрида. Усвідомлення іспанського суспільства в необхідності відродження одного із найстаріших університетів Іспанії, зумовило його повернення на історичну батьківщину, а через п'ятнадцять років й відновлення первісної назви «Університет Алькала-де-Енарес»¹². Університет вважається першим у світі, спеціально спланованим університетським містечком нового часу з унікальною бароковою архітектурою та слугує своєрідним взірцем для університетів Європи та інших регіонів світу.

У 2000 році до Списку ЮНЕСКО був включений Університет Каракасу у Венесуелі. Сучасний університетський кампус, побудований у 40–60-х роках XX ст. за проектом вітчизняного архітектора Карлоса Рауля Вільянуева, об'єднав чимало будівель, що за функціональним призначенням відповідали вимогам освітньо-наукової інституції й віддзеркалювали унікальні зразки сучасної архітектури і образотворчого мистецтва. Саме завдяки університетському кампусу – величній архітектурній пам'ятці Каракас став містом, впізнаним на карті світу¹³.

У 2007 р. на 31 сесії КВС ЮНЕСКО Список об'єктів поповнив новий університетський кампус – ансамбль будівель, спортивних споруд і відкритих просторів Центрального містечка Університету Національної Автономної Мексики. За визначенням членів КВС: «[...] він є показовим монументальним ансамблем модернізму XX сторіччя і поєднує урбаністичні тенденції, архітектуру, інженерію, ландшафтний дизайн та образотворче мистецтво з огляду на місцеві традиції, особливо, на минуле Мексики». На території університетського містечка, розташовано понад тисячу різноманітних будівель зокрема університет, 138 бібліотек, концертна зала, грандіозна космічна скульптура, олімпійський стадіон «Мексика – 68» тощо¹⁴.

Приємно зазначити, що висока честь виконувати подвійну функцію у 2011 р. випала єдиному в Україні Чернівецькому національному університету імені Юрія Федьковича, що розташований в архітектурному ансамблі Резиденції митрополитів Буковини і Далмації. Її автор – відомий австрійський архітектор і меценат чеського походження Йозеф Главка, за проектами якого

¹² University and Historic Precinct Alcala de Henares, Spain, <https://artsandculture.google.com/story/university-and-historic-precinct-of-alcala-de-henares-spain/agXhkBx8wyUD-w>

¹³ Hace 14 años Ciudad Universitaria fue nombrada Patrimonio Mundial de la UNESCO, <https://www.gaceta.unam.mx/hace-14-anos-ciudad-universitaria-fue-nombrada-patrimonio-mundial-de-la-unesco/>

¹⁴ The national autonomous university of Mexico – UNAM, <https://fiat2023.filmoteca.unam.mx/en/the-national-autonomous-university-of-mexico-unam/>

збудовано майже 150 будівель у різних містах Європи, проте лише Резиденція отримала визнання світового співтовариства. Слід констатувати, що до її будівництва мали безпосереднє відношення чотири європейські країни: Україна (на її території побудована Резиденція), Австрія і Угорщина (Чернівці на той час перебували у складі Австро-Угорщини) та Чехія (батьківщина Йозефа Главки). Водночас з будівництвом Резиденції, за підтримки депутатів Австрійського парламенту у 1875 році у Чернівцях був заснований Цісарський і королівський Франца Йосифа університет. Після завершення її будівництвау Семінарському корпусі був розташований один з трьох факультетів університету -теологічний. Наприкінці 50-х років XX ст. архітектурний ансамбль Резиденції був переданий на баланс Чернівецького (на той час державного) університету¹⁵.

Включення Резиденції до Списку ЮНЕСКО надало новий імпульс університету у контексті розширення рамок міжуніверситетської співпраці і міжнародного співробітництва та зміцнення існуючого потенціалу задля розробки нових науково-дослідних програм у сфері освіти, науки і культури на основі тематичних програм та ініціатив ЮНЕСКО за надійної підтримки Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

У 2013 році КВС ЮНЕСКО підтримало номінаційне досье унікального португальського університету Коїмбрі. Якщо університети Венесуели та Мексики, про які йшлося вище, віддзеркалювали сучасну архітектуру, то університет Коїмбрі зростав і розвивався впродовж понад семи століть. До складу номінації Коїмбрського університету увійшла низка архітектурних споруд зокрема собор Санта-Крус (XII ст.), кілька коледжів (XVI ст.), одне з найдавніших бібліотечних зібрань Європи – академічна бібліотека короля Жуана III з багатим бароковим декором, ботанічний сад (XVIII ст.).¹⁶ Процедура номінування тривала понад тридцять років, адже до номінаційного досье, поряд з історичними будівлями, була включена ще й сучасна споруда «Університетського містечка», датована першою половиною XX ст.¹⁷ Коїмбрський університет – видатний приклад інтегрованого університетського містечка зі специфічною міською типологією, а також власними церемоніальними та культурними традиціями, що зберігаються впродовж століть й віддзеркалюють тяглість поколінь.

Слід зазначити, що окреслення меж,запропонованого до номінування історичного центру будь-якого міста світу, зумовлює включення до номіна-

¹⁵ Т. Марусик, І. Коротун, Архітектурне диво Чернівців..., *op. cit.*, с. 228–229.

¹⁶ University of Coimbra, *Alta and Sofia*, <https://www.patrimonio.mundial.docentro.pt/en/patrimonio/mosteiro-de-alcobaca/>

¹⁷ University of Coimbra, *Alta and Sofia*. World Haritage, <https://worldheritage.uc.pt/attributes/#section1>

ційного досьє різноманітних об'єктів, розташованих на означеній території. Так, складовою частиною номінаційних досьє 27-ми історичних центрів міст, включених до Списку ЮНЕСКО, є архітектурні ансамблі університетських кампусів. Найяскравішими номінаціями вважаються: університети у Страсбурзі (Франція); Феррарі, Флоренції, Неаполі, Римі, Сієні, Урбіно, Венеції (Італія); Ризі (Латвія); Варшаві і Кракові (Польща); Баїї Ору-Прету (Бразилія) та ін¹⁸. У низці номінацій інтеграція у міське планування архітектурних будівель, астрономічних лабораторій або ботанічних садів університетів відіграли чималу, а іноді й вирішальну роль під час розгляду номінаційного досьє на предмет включення історичних центрів міст до Списку ЮНЕСКО.

Не можна оминати увагою й транскордонну номінацію Геодезична дуга Струве. Номінація, представлена у 2005 р. від імені десяти європейських країн, була підтримана ЦВС і включена до Списку ЮНЕСКО. Якщо у дев'яти країнах зазначена дуга проходила лише через геодезичні точки, то в Естонії до її складу увійшла астрономічна обсерваторія Тартуського університету.

Без сумніву, університетські кампуси як окремі об'єкти номінації, так і включені до складу номінаційних досьє історичних центрів міст, відіграють вагомую роль в житті тих, хто навчається і навчає та має змогу щодня милуватися унікальністю і неповторністю архітектурних шедеврів об'єктів ЮНЕСКО.

Звісно, чималу роль у координації дій як до, так і після включення об'єкту до Списку ЮНЕСКО відіграє Центр Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, який запропонував низку ініціатив, що лягли в основу тісної співпраці з університетами. Одна із найбільш вагомих – започаткування у 1992 році програми кафедр UNITWIN/ЮНЕСКО. Відповідно до засад нової програми університети отримали можливість створювати кафедри за пріоритетними напрямками, що пов'язані зі сферами компетенції ЮНЕСКО. Її реалізація здійснюється шляхом міжуніверситетського співробітництва, підвищення інституційного потенціалу, обміну знаннями та мобільністю викладачів і студентів. Наразі у програмі беруть участь понад 650 кафедр, що створені в освітніх і наукових інституціях у 124 країнах світу, з яких 80 кафедр/мереж UNITWIN належать до сектору культури¹⁹. У листопаді 2022 р. ЮНЕСКО ініціювало проведення міжнародної конференції «Трансформація знань для демократичного і сталого майбутнього», присвяченої 30-річчю з нагоди започаткування Програми зазначених кафедр. В її роботі взяли участь понад 500 учасників з 80-ти

¹⁸ World Heritage Site. Universities, <https://www.worldheritagesite.org/connection/Universities>

¹⁹ UNITVIN/UNESCO Chairs programme in culture, <https://en.unesco.org/partnerships/culture/unitwin/unesco-chairs-programme-in-culture>

країн, серед яких науковці відповідних кафедр, представники національних комісій у справах ЮНЕСКО, члени ІКОМОС та ІКОМ, експерти. Під час її роботи були підбиті підсумки діяльності ЦВС згідно із зазначеною програмою за тридцять років, що стали поштовхом до нових ініціатив та ідей, розширення партнерства задля поглиблення інтелектуальної співпраці як у рамках мережі кафедр, так і поза ними²⁰.

Інша ініціатива лягла в основу започаткування у 1995 році міжнародної мережі «Форум ЮНЕСКО – Університети і спадщина». Одне з її пріоритетних завдань – мобілізація зусиль широкої неформальної мережі університетів та окремих фахівців для здійснення заходів щодо посилення захисту культурної та природної спадщини. Наразі існує два шляхи приєднання до мережі: інституційний та індивідуальне членство. Інституційний зумовлює підписання Меморандуму про співпрацю між ЦВС ЮНЕСКО і університетом – об'єктом ЮНЕСКО у напрямі реалізації спільних науково-дослідних проєктів, мобільності, надання консультацій, обміну необхідною документацією та інформацією. Не менш цікавою є ініціатива щодо включення до навчальних курсів на відповідних освітніх програмах окремих предметів із окресленої проблематики, написання статей, захист магістерських і дисертаційних досліджень тощо²¹.

Найбільш яскраво це можна простежити на прикладі єдиного в Україні – Чернівецького університету, який вже понад дванадцять років досить успішно поєднує функції освітньої і наукової інституції та об'єкта ЮНЕСКО. Таке поєднання відіграє вагомий роль у теоретичному і практичному контексті: теоретичний – дозволяє студентам вивчати політико-правові засади та різноманітні питання реконструкції, реновації, реставрації, охорони і збереження об'єктів матеріальної і нематеріальної культурної і природної спадщини; практичний – готувати кваліфікованих фахівців, спроможних забезпечити моніторинг та управління об'єктами ЮНЕСКО, здійснювати взаємодію з міжнародними і вітчизняними інституціями, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями та громадами; вміло репрезентувати власний об'єкт ЮНЕСКО задля підвищення іміджу країни на міжнародній арені.

Яскравим прикладом реалізації програм ЮНЕСКО є діяльність університетів – об'єктів ЮНЕСКО, зокрема й Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. В університеті створена й успішно діє єдина

²⁰ What you need to know about the UNESCO Chairs and UNITWIN, <https://www.unesco.org/en/articles/what-you-need-know-about-unesco-chairs-and-unitwin-networks>

²¹ UNESCO FORUM, *Laboratory of ideals for the world to come*, <https://en.unesco.org/forum>

в Україні кафедра архітектури і збереження об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Її викладачі та студенти займаються як розробкою сучасних методів, так і удосконаленням актуальних процесів управління, використання, охорони, збереження й реставрації об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. За підтримки закордонних партнерів проводяться різноманітні воркшопи і майстер-класи, конференції та круглі столи. Чимало міжнародних конференцій присвячено відзначенню визначних дат, пов'язаних з діяльністю ЮНЕСКО, зокрема 50-річчю Конвенції ЮНЕСКО (1972) під назвою «50-річчя Всесвітньої спадщини: уроки минулого, виклики сьогодення та перспективи».²² Науковці університету опублікували низку статей, підручників, науково-популярних видань та монографій за зазначеною проблематикою, найбільш вагомими з яких є підручник «Географія Всесвітньої спадщини (туристичні атракції)» (В. Безуглий, І. Косташук, В. Яворська)²³ та монографія «Архітектурне диво Чернівців» (Т. Марусик, І. Коротун) та ін. До речі, видання «Архітектурне диво Чернівців» потрапило до короткого списку Всеукраїнського рейтингу «Книга року–2020» у номінації «Візитівка» та презентовано на виставці з нагоди 50-річчя Конвенції ЮНЕСКО (1972) у штаб-квартирі ЮНЕСКО у Парижі²⁴.

Потужну роль відіграє Центр управління об'єктом ЮНЕСКО, створений у 2012 р. в університеті, який виступає координатором міжуніверситетської співпраці як на національному, так і на міжнародному рівнях. Його основні завдання – здійснення контролю за дотриманням менеджмент-плану управління Резиденцією як об'єктом ЮНЕСКО, що поновлюється кожні п'ять років; розгляд нагальних питань щодо охорони і збереження Резиденції; комунікація з Національною комісією України у справах ЮНЕСКО тощо. Виконання зазначених завдань покладено на п'ять відділів, що діють в Центрі ЮНЕСКО зокрема відділи: наукового супроводу і зв'язків з державними і міжнародними інституціями; реставраційно-архітектурний; інформаційно-аналітичний та зв'язків зі ЗМІ; туристично-екскурсійний; організаційно-проектний²⁵. Центр ЮНЕСКО у співпраці з викладачами і студентами університету роблять усе можливе задля підвищення іміджу України на міжнародній арені крізь призму репрезентації університету як одного із потужних об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

²² Відзначення 50-річчя Конвенції про охорону культурної і природної спадщини ЮНЕСКО, <https://www.chnu.edu.ua/kultura/universitytet-i-yunesko/tsentr-upravlinnia-objektom-yunesko/>

²³ В. Безуглий, І. Косташук, В. Яворська Географія Всесвітньої спадщини (туристичні атракції), Дніпро 2021, с. 527.

²⁴ Два вагомні ювілеї в житті університету. Режим доступу: [http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/news/archive&data\[5013\]\[news_id\]=13864](http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/news/archive&data[5013][news_id]=13864)

²⁵ Університет і ЮНЕСКО [Електронний ресурс], <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/zaginf/05%20unesco>

Висновки

Підсумовуючи, варто наголосити, що університети, представлені у Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як окремі об'єкти номінації, так і складові номінацій історичних центрів міст, поєднують в своїй діяльності пріоритетні напрями програми ЮНЕСКО, насамперед у галузі освіти, науки і культури.

Без сумніву, вагому роль у реалізації зазначених напрямів відіграють викладачі та студенти зазначених університетів, які, спільно з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю, усвідомлюють відповідальність щодо дбайливого ставлення, використання, охорони та збереження пам'ятки всесвітнього значення, котра прямо чи опосередковано пов'язана з їхньою Alma-mater. Вони докладають максимум зусиль задля започаткування в університетах вітчизняних і міжнародних інноваційних проєктів, створення різноманітних хабів і лабораторій нових ідей і програм, розвитку soft-skills на основі симбіозу між пам'яткою Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і університетом.

Репрезентація університетських містечок у Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відіграє чималу роль в освітньому і науковому процесах, культурно-мистецькому житті студентської молоді, слугує потужним духовним чинником у підготовці інтелектуальної еліти, сприяє підвищенню на міжнародній арені іміджу тих країн, на території яких вони розташовані.

Аналізуючи завдання університетів як об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, можна зробити висновок щодо потужних перспектив в їх подальшому розвитку, започаткування нових ініціатив та їх успішна реалізація у контексті охорони і збереження культурної спадщини в умовах сучасного глобалізованого світу та воєнних загроз.

У статті проаналізовано історію включення і особливості діяльності університетів, які зуміли довести власну унікальність і неповторність, що дало змогу репрезентувати країну, в якій вони розташовані у найпрестижнішому списку людства – Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; досліджується значення і роль архітектурних шедеврів, які одночасно виконують функції як освітніх і наукових інституцій, де навчається студентська молодь, так і об'єктів культурного надбання людства.

Наразі до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як одноосібний об'єкт номінації входить сім університетських кампусів. У різні роки ЮНЕСКО визнав унікальними такі архітектурні комплекси: садиба Монтічелло та Університет Вірджинії в Шарлоттсвіллі у США (1987); ботанічний сад Падуанського університету (Італія, 1997), університет та історичний район Алькара-де-Енарес

(Іспанія, 1998), Університет Каракасу (Венесуела, 2000); Університет Національної Автономії Мексики (Мексика, 2007); Резиденція митрополитів Буковини і Далмації (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна, 2011); Університет Коїмбри (Португалія, 2013, зміни у 2019 році).

Окрім цього, крім одноосібних об'єктів до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено й 27 університетських кампусів, які є однією із складових частинномінацій історичних центрів міст, що розташовані на території п'ятнадцяти країн світу. Без сумніву, інтегровані у міське середовище університетські архітектурні споруди, відіграли чималу роль під час проходження процедури номінування та включення до Списку ЮНЕСКО того чи іншого історичного центру міста.

Використання загальнонаукових методів аналізу, синтезу та узагальнення дало змогу простежити унікальність зазначених інституцій на основі їх симбіозу між пам'яткою всесвітнього значення та студентською Alma-mater як для кожної країни, так і світового співтовариства в цілому.

Дослідження окресленої проблеми базується на принципах об'єктивності та історизму, що дає змогу розглянути окремі процеси у контексті їх розвитку і зв'язку з відповідними вітчизняними та міжнародними інституціями.

Особиста участь авторів статті у підготовці номінаційного досьє та проходженні процедури номінування до Списку ЮНЕСКО єдиного українського об'єкта Резиденції митрополитів Буковини і Далмації (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича) з подальшою діяльністю у цій сфері дали можливість простежити переваги зазначених номінацій. Освіту і всесвітню культурну спадщину можна вважати двома пріоритетними напрямками гуманітарної аури цивілізованих країн світу.

Ключові слова:

Список Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, університет номінація, охорона і збереження, надбання людства

ABSTRACT

EDUCATION AND HERITAGE: INITIATIVES AND TASKS OF UNIVERSITIES AS UNESCO WORLD HERITAGE SITE

The article analyses the history of inclusion and the peculiarities of the activities of universities that managed to prove their originality and uniqueness, which

made it possible to represent their country in the most prestigious list of humanity – the UNESCO World Heritage List. The meaning and role of architectural masterpieces, which simultaneously perform the functions of both educational and scientific institutions where students are studying, and objects of the cultural heritage of mankind, are investigated. Currently, seven university campuses are included in the UNESCO World Heritage List as individual nomination sites. In different years, UNESCO recognized the following architectural complexes: Monticello and the University of Virginia in Charlottesville in the USA (1987); the Botanical Garden (Orto Botanico), Padua (Italy, 1997), the University and Historic Precinct of Alcalá de Henares (Spain, 1998), the University City of Caracas (Venezuela, 2000); National Autonomous University of Mexico (Mexico, 2007); the Residence of Bukovinian and Dalmatian Metropolitans (Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine, 2011); University of Coimbra (Portugal, 2013, changes in 2019).

Together with individual objects, 27 university campuses are included in the UNESCO World Heritage List, which are one of the constituent parts of the nominations of the historical centres of cities located on the territory of fifteen countries of the world. Undoubtedly, university architectural buildings integrated into the urban environment played a significant role during the nomination procedure and inclusion in the UNESCO List of this or that historical centre of the city.

The use of general scientific methods of analysis, synthesis and generalization made it possible to trace the uniqueness of these institutions on the basis of their symbiosis between a landmark of world significance and a student Alma-mater both for each country and the world community as a whole.

The study of the outlined problem is based on the principles of objectivity and historicism, which makes it possible to consider individual processes in the context of their development and connection with the relevant domestic and international institutions.

The personal participation of the authors of the article in preparation of a nomination dossier, the completion of a nomination procedure for the UNESCO List of the only Ukrainian object of the Residence of Bukovinian and Dalmatian Metropolitans (YuriyFedkovychChernivtsi National University) and further activities in this field made it possible to trace the advantages of the mentioned nominations. Education and world heritage can be considered two priority components of the humanitarian aura of the civilized countries of the world.

KEYWORDS:

UNESCO World Heritage List, university nomination, protection and preservation, heritage of humanity

Автор:

Тамара МАРУСИК – Докторка історичних наук, професорка, проректорка Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Україна, E-mail: t.marusyk@chnu.edu.ua; <http://orcid.org/0000-0001-9575-8655>

Світлана ГЕРЕГОВА – К.і.н., доцентка кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. E-mail: baskos@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0001-7906-475X>

Список джерел:

Безуглий В., Косташук І., Яворська В., Географія Всесвітньої спадщини (туристичні атракції). Дніпро 2021.

Відзначення 50-річчя Конвенції про охорону культурної і природної спадщини ЮНЕСКО. Режим доступу: <https://www.chnu.edu.ua/kultura/university-et-i-yunesko/tsentr-upravlinnia-objektom-yunesko/>

Герегова С., Від національної пам'ятки – до світового визнання. „Зовнішні справи” 2012 (1), с. 52–53.

Два вагомні ювілеї в житті університету. Режим доступу: [http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=/ua/news/archive&data\[5013\]\[news_id\]=13864](http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=/ua/news/archive&data[5013][news_id]=13864)

Дуга Струве. Найбільш таємничий об'єкт ЮНЕСКО. Режим доступу: <https://ukrainaincognita.com/khmelnyska-oblast/duga-struve-naibilsh-taemnychi-obekt-yunesko>

Литовченко В., Всесвітня спадщина ЮНЕСКО в Україні. Київ 2021.

Hace 14 años Ciudad Universitaria fue nombrada Patrimonio Mundial de la UNESCO, <https://www.gaceta.unam.mx/hace-14-anos-ciudad-universitaria-fue-nombrada-patrimonio-mundial-de-la-unesco/>

Manuel K., *Governing cultural heritage: UNESCO's World Heritage Convention*, University of Windsor (Canada), ProQuest, UMI Dissertations Publishing, 2004.

Марусик Т., Коротун І., Архітектурне диво Чернівців. Чернівці 2019.

Марусик Т., Макар В., Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО як елемент іміджевої складової України. Історико-політичні проблеми сучасного світу. *Збірник наукових статей* Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича 2022 (46), с. 79–89.

Monticello and the University of Virginia in Charlottesville?, <https://everything-everywhere.com/monticello-university-of-virginia-UNESCO/>

Пількевич В., Виклики ЮНЕСКО у XXI ст. *Європейські історичні студії*. КНУ імені Шевченка 2020 (16), с. 107–114.

- The national autonomous university of Mexico – UNAM, <https://fiat2023.filmoteca.unam.mx/en/the-national-autonomous-university-of-mexico-unam/>
- Three sites “in danger” added to UNESCO*, World Heritage List, <https://edition.cnn.com/travel/article/unesco-world-heritage-sites-special-session/index.html>
- UNESCO FORUM. Laboratory of ideals for the world to come. Available from: <https://en.unesco.org/forum>
- Університет і ЮНЕСКО. Режим доступу: <http://www.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/zaginf/05%20unesco>
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), <https://www.asf.edu.mx/learning/events/international-asfmun/unesco>
- UNITVIN/UNESCO Chairs programme in culture. Available from: <https://en.unesco.org/partnerships/culture/unitwin/unesco-chairs-programme-in-culture>
- University and Historic Precinct Alcala de Henares, Spain. Available from: <https://artsandculture.google.com/story/university-and-historic-precinct-of-alcala-de-henares-spain/agXhkBx8wyUD-wato> of ideas for the world to come
- University Centre, <https://www.ortobotanicopd.it/en/university-centre>
- University of Coimbra, *Alta and Sofia*, <http://www.patrimoniomundialdocentro.pt/en/patrimonio/mosteiro-de-alcobaca/>
- University of Coimbra, *Alta and Sofia*, World Heritage, <https://worldheritage.uc.pt/attributes/#section1>
- What universities around the globe are world heritage sites?. Available from: <https://www.quora.com/What-universities-around-the-globe-are-world-heritage-sites>
- What you need to know about the UNESCO Chairs and UNITWIN*, <https://www.unesco.org/en/articles/what-you-need-know-about-unesco-chairs-and-unitwin-networks>
- World Heritage List, <https://whc.unesco.org/en/list/>
- World Heritage Site. Universities, <https://www.worldheritagesite.org/connection/Universities>